

Kutatási zárójelentés

Kutatás címe: Magyar Királyság és Itália kapcsolatai a reneszánsz idején

Támogatott időszak: 2016/02/01-2017/01/31

Vezető kutató: Prajda Katalin, Ph.D.

Helyszínek:

Firenzei Állami Levéltár (4 levéltári egység/nap)

Római Állami Levéltár (3 levéltári egység/nap)

Augusztus: nyári szünet

A témában született publikációk

Florentines' Trade in the Kingdom of Hungary during the 14th-15th Centuries. Trade Routes, Networks and Commodities. *Hungarian Historical Review*, 2017/1 (megjelenés alatt)

Artisan Immigration in 15th-Century Italy. The Hungarian Case. (elbírálásra vár)

Friends of Friends. Network and Migration in early Renaissance Florence. The Case of the Kingdom of Hungary. *Viella*, 2017 (közlésre elfogadva)

A kitűzött feladatok teljesítése

A kutatás során sikerült a vezető kutatónak teljes mértékben megvalósítani a szerződésben vállalt kötelezettségeit, több esetben meghaladva a kitűzött feladatokat. Ezek szerint, a vezető kutató átnézett magyar szempontból minden, az előzetes bibliográfiában szerepeltetett levéltári fond mutatókönyvét. Ezt követően, a mutatókönyvekből nyert információk alapján, szisztematikusan kutatta és feldolgozta az említett fondokban szereplő forrásokat, amelyek körülbelül 500 eredeti levéltári egységet foglalnak magukba.

Kutatási eredményeit angol nyelvű tudományos publikációkban teszi közzé. Ezek közül egy tanulmány megjelenése a napokban várható, egy pedig elbírálásra vár. A projekt keretében megvalósult kutatás számos eredményét ugyanakkor beépítette a már közlésre elfogadott monográfiájába.

A tudományos eredmények nyilvánosságra hozatala a tanulmányok esetében egyrészt a MTMT-be történő feltöltésükkel történik. Másrészt, a monográfia esetében, a kiadóval történt előzetes egyeztetések alapján, annak egyes részletei a googlebooks felületén megjelennek majd. Valamint elérhető lesz a kötet megjelenésével egyidőben annak elektronikus változata is.

A kutatás legfőbb eredményei

A kutatás jelentős mennyiségű új, eddig ismeretlen, vagy csak részben feldolgozott levéltári dokumentummal gazdagította az eddig kialakult képet a Magyar Királyság, valamint Firenze és Róma városai között kialakult kapcsolatokra, az 1437 és 1526 közötti időszakban. A 19. század óta nem folyt kiterjedt kutatás a Firenzei Levéltárban a témával kapcsolatban, s Simonyi Ernő abban az időszakban végzett kutatási eredményei pedig feldolgozatlanok és elérhetetlenek maradtak a szélesebb közönség számára. A kéziratában szereplő átiratok valóságát későbbi levéltári kutatások nem igazolták.

A témával összefüggésben, ugyanakkor, nem folytak korábban forrásfeltáró munkák a Római Állami Levéltárban. A kutatás legfőbb feladata az volt, hogy ezt a hiányosságot egy szisztematikus forrásfeltárás keretében pótolja, amelynek igyekezett maradéktalanul eleget tenni. Mivel a kutatás ezen szakasza előzmények nélküli volt, így előre nem látható volt a témában előkerülő források mennyisége és azok tartalma.

A kutatás által hozott tudományos újdonságok érintik egyrészt a diplomáciai kapcsolatokat, kereskedelmet, művészeti összeköttetéseket és a migráció kérdését is a két várossal.

Diplomáciai kapcsolatok a Magyar Királyság és a Firenzei Köztársaság között

A diplomáciai kapcsolatok a két állam között, a megelőző időszakhoz képest sokkal periodikusabb képet mutatnak. Amíg Luxemburgi Zsigmond uralkodása idején a firenzei politikai élet legfőbb szereplői sokszor napi szinten foglalkoztak a Magyar Királyságot érintő diplomáciai kérdésekkel, addig az ezt követő időszakban csak elvétve találkozhatunk a városi titkos tanács jegyzőkönyveiben hasonló témákkal. (Consulte e Pratiche). Ezek a jegyzőkönyvek, amelyeket korábban magyar szempontból nem vizsgáltak, a városi elit politikai nézeteit tükrözik, rögzítve a politikai vitákat és firenzei diplomácia főbb mozgatórugóit. Áttekintve az összes jegyzőkönyvet, amely a korszakra vonatkozik, csupán háromszor került említésre a magyar király és annak diplomáciai lépései.

Először 1448-ban, amikor V. László Firenzébe érkező követeiről esett szó. 1453-ban, a diplomáciai szövetség fontosságát tárgyalják a magyar királlyal és annak báróival. 1465-ben pedig a firenzei politikai élet képviselői sürgették a diplomáciai kapcsolatok rendeződésének fontosságát Velence és a magyar király között.

Ez a kérdés a későbbiekben is jelentős mértékben foglalkoztatta a firenze városvezetést, akik velencei követeik útján értesültek a magyar-velencei kapcsolatok állásáról. A követjelentések, amelyek 1480 és 1481 között küldtek a firenzei városvezetésnek, híven tükrözik a firenzei politikai élet

Mátyás király halálát követően csak az 1510-20-as évekből maradtak fenn követjelentések, beszámolók, amelyek az ottománok előretörésével foglalkoznak főként. Ezeket a dokumentumokat az Otto di Pratica városi testületének írták különböző firenzei polgárok, például a Francia Királyságból Francesco Vettori, Francesco Pandolfini és Jacopo Gianfigliuzzi (1514, 1516, 1519), a Spanyol Királyságból pedig Domenico Canigiani és Giovanni Corsi (1514) (1526). Ezekből tájékozódhatunk például az esztergomi érsek, Bakócz Tamás titkárának, Francesco Marsuppini firenzei látogatásáról is.

A diplomáciai követségek, a megelőző korszakhoz képest, gyengén dokumentáltak. Ezek közül csak az 1458-as követségről került elő részletesebb beszámoló, amelynek során a firenzei városvezetés követei útján gratulált Mátyás királynak trónra kerüléséhez. Továbbá, az 1490-es évek elejéről és

1496-ból találunk a Firenzei Állami Levéltárban kiterjedtebb információkat több II. Ulászló magyar királyhoz küldött firenzei diplomáciai kontingens útjáról.

A diplomáciai kapcsolatok témakörében elért új eredmények és a Simonyi Ernő által jegyzékbe foglalt, de a későbbiekben részletekbe menően nem kutatott források egy későbbi tanulmány alapjai lesznek.

Kereskedelmi kapcsolatok a Magyar Királyság és a Firenzei Köztársaság között

A diplomáciai kapcsolatok intenzitásának hanyatlása magával hozta a kereskedelmi kapcsolatok szerepének csökkenését is a két állam között. Talán a források természetével is magyarázható, hogy a firenzei kereskedők számaránya a Magyar Királyságban látszólag visszaesést mutat Zsigmond király halálát követően. A firenzei kereskedők egy része, akik még a század közepén is kereskedtek az országban, Luxemburgi Zsigmond alatt építették ki kereskedelmi kapcsolataikat. Közülük a Del Bene, Scolari és Zati család tagjaira kerültek elő újabb források. A legérdekesebb talán Uberto d'Amerigo Zati esete lehet, aki 1447-ben halálozott el a Magyar Királyságban és testvérei itt és a Lengyel Királyságban igyekeztek érvényt szerezni örökségüknek. Évekkel később követte őt fivére, Niccolò is, hátrahagyva hasonló problémákat örökségével.

Az 1510-es évekből Felice da Staggia és Antonio del Rosso kereskedők jelentései, amelyeket Budáról küldtek a firenzei városvezetésnek, jelentős információkat közvetíthettek az ottománok mozgásáról.

A firenzei kereskedőkkel kapcsolatban fontos lépés volt az eddig név szerint ismert, a Magyar Királyságban tevékenykedő, de továbbiakban nem kutatott kereskedők, így például az Attavanti és a Gondi család tagjairól újabb információk gyűjtése.

A kutatási szakasz ezen eredményei részben a „Florentines' Trade in the Kingdom of Hungary during the 14th-15th Centuries. Trade Routes, Networks and Commodities” című tanulmányban került közlésre.

Magyarok Rómában és Firenzében

A római kutatás legérdekesebb hozadéka azon, a Magyar Királyságból áttelepült személyek története, akik tovább gazdagíthatják ismereteinket az Itáliában megfordult magyar alattvalókról a középkor folyamán. Korábban hasonló kutatások csak a nagyobb etnikai csoportok (németek, franciák, és a más területről származó olaszok) esetében születtek. Rómával összefüggésben ezek a munkák nem közöltek statisztikai adatokat, köszönhetően annak, hogy a leggyakran statisztikai célokra alkalmazott forráscsoportok nem állnak rendelkezésre. Ugyanakkor a terjedelmes fond, amely a Rómában működő notariusok protokollumait tartalmazza, lehetővé tesz bizonyos szintű statisztikai következtetéseket. A forráscsoport nagysága miatt erre korábban nem vállalkoztak, hiszen a korszakra vonatkozó kötetek közel háromszáz darabot számlálnak, amelyeket teljes egészében sikerült a vezető kutatónak magyar szempontból feldolgozni.

A Római Állami Levéltárban végzett ezirányú kutatásokat kiegészítendő, a vezető kutató az Archivio Storico Capitolinóban hasonló módon átnézte az összes fennmaradt notáriusi protokollumot. Ezek között, az Állami Levéltárban őrzöttekhez hasonlóan számos, különböző természetű irategyűjtést sikerült fellelni, amelyek jelentős része végrendeletek és egyéb hagyatéki kérdésekkel foglalkozik.

A Rómában megtelepedő magyar alattvalók között vegyesen vannak nők és férfiak is, egyházi és világi személyek egyaránt.

Készülő tanulmányához a vezető kutató, a római adatokat párhuzamba állítja a firenzei statisztikai adatokkal, amelyeket a 15. századi Firenzéből fennmaradt öt teljes adóösszeírás adataiból nyert. Ezeket a kutató egyrészt a Magyar Királyságban dolgozó firenzei kereskedők szemszögéből tekintette át, másrészt, információkat gyűjtött a Firenzében letelepült és polgárjogot nyert magyarokra is.

Az 1427, 1433, 1446, 1458 és 1498-as adóösszeírások teljes átnézésével, amelyek önmagukban is több százaz levéltári egységet jelentenek, a római részleges statisztikai adatok kiegészülnek. Ezek közül mindegyik adóösszeírás tartalmaz magyar származású családfőket: 1427-ben és 1446-ban egy, 1433 és 1458-ban két családfő említette meg magyar származását. Rajtuk kívül számos magyra alattvalóval találkozunk a más jellegű forrásokban, így főként notariusi protokollumokban, a firenzei kereskedelmi bíróság irategyütteseiben, valamint város céheinek jegyzőkönyveiben. Ezeket az információkra a vezető kutató olyan széleskörű kutatás során nyerte, amelyek több, a kutatási tervzetben nem szereplő levéltári főfondot érintettek.

A három levéltárban a témában felellhető dokumentumok alapján több magyar származású család életét sikerült rekonstruálni. Mind a Rómában, mind pedig a Firenzében megtelepedők között többen börművességgel és lovászattal foglalkoztak. Közöttünk találunk szűrőket készítő szabókat, nyereg- és lószerszám készítőket, lókereskedőket, bőrösöket és szőrme feldolgozókat is.

Korábban Teke Zsuzsa feltételezte, hogy a magyar bőrkereskedelem a 15. században jelentős lehetett Itália piaci felé. Azonban csak egy-két töredékes adat állt rendelkezésre ennek alátámasztására. Szintén csekély adatokon alapult ezt megelőzően, hogy a magyar lovászat hírneve eljutott Itáliába is. A számos adat a két városból arra enged következtetni, hogy a börművesség és a lovászat olyan tevékenység volt, amellyel megélhetést szereztek maguknak Itáliában a Magyar Királyság alattvalói. A magyar mesterek ezeken a területeken jeleskedhettek és tudásuk keresett volt Itália piacain.

A kutatás ezen szakaszának eredményeit egy önálló angol nyelvű, "Artisan Immigration in 15th-Century Italy. The Hungarian Case" munkacímű tanulmányban kerül közlésre, amely a magyar példán keresztül mutatja be a 15. századi Itália, az Alpokon túlról érkező népességmozgásának történetét. Ebben különös hangsúlyt kap azon kézművesek szerepe, akik bőr és szőrme készítésével és lovászattal foglalkoztak.

Művészeti összeköttetések

A művészeti összeköttetésekkel kapcsolatosan új eredményeket a Zsigmond király idején a Magyar Királyságban letelepedő Manetto Amannatini firenzei asztalos-építész történetével kapcsolatban sikerült elérni. Ezek a dokumentumok rávilágítanak arra, hogy a mester egészen 1451 táján bekövetkezett haláláig a Magyar Királyságban élt. Kapcsolatai a firenzei korai humanistákkal, valamint a kora reneszánsz vezető mestereivel azt a képet sugallják, hogy jelentős megbecsülésnek örvendett mind a Magyar Királyságban, mind pedig szülőföldjén, Firenzében. Feltételezhető továbbá, hogy az obszerváns ferences rend korai jelentős firenzei építkezéseiben is aktív szerepet kaphatott.

A művészeti kapcsolatok új eredményeiről a vezető kutató a hamarosan megjelenő monográfiájában számol be, amelynek utolsó fejezete a Magyar Királyság és Firenze művészeti kapcsolatait tárgyalja. (Friends of Friends. Network and Migration in early Renaissance Florence. The Case of the Kingdom of Hungary.)

A kutatás és annak eredményei jelentős mértékben hozzájárulhatnak a korábban a Magyar Királyság és Firenze valamint Róma városa között fennálló kapcsolatokra. Egyrészt, Firenze esetében, a vezető kutató korábbi kutatásait folytatva, sikerült egy teljes képet összeállítani a Nagy Lajostól (1342-) egészen az 1526-ig terjedő időszak diplomáciai kapcsolataira, valamint jelentős eredményeket elérni a két állam gazdasági kapcsolataira is. Szintén feldolgozottak tekinthető a Magyar Királyságból Firenze városába áttelepült polgárok története. Ennek eredményeként, jelentős újdonságot a vizsgált korszakkal kapcsolatban csak a vonatkozó notariusi protokollumok és a firenzei kereskedelmi bíróság több ezres iratállománya hozhat.

Róma esetében a munka teljes mértékben hiánypótló és előzmények nélküli volt. Ennek ellenére a korszak a levéltári mutatókönyvek és a notariusi protokollumok szintjén teljesen feldolgozottak tekinthető. Jövőbeli kutatások, a tetemes mennyiségű mutatókönyv és iratcsomó átnézése után, a későbbi korszakokra vonatkozóan hozhatnak jelentős ismeretlen forrásokat napvilágra.

Rómában, az Archivio Capitolinóban végzett kutatásnak köszönhetően sikerült meghaladni a munkatervben eredetileg kitűzött feladatokat, azért, hogy egy teljesebb képet kaphassunk a Róma és a Magyar Királyság kapcsolatáról, a fennmaradt levéltári források szintjén.

Köszönöm, hogy támogatták a pályázatom és bízom benne, hogy hozzám hasonlóan sikeresnek ítélik a munkaterv megvalósulását.

Áttekintett levéltári állagok

Firenzei Állami Levéltár

- Dieci di Balia, Responsive, 1-37 (37 levéltári egység)
- Signori, Legazioni e Commissarie, 10-21 (12 levéltári egység)
- Dieci di Balia, Legazioni e Commissarie 4-10 (7 levéltári egység)
- Otto di Pratica, Legazioni e Commissarie 1-20 (20 levéltári egység)
- Signori, Missive, I. Cancelleria, 36-49 (14 levéltári egység)
- Otto di Pratica, Responsive, 1-5 (6 levéltári egység)
- Consulte e Pratiche, vols. 52-77 (26 levéltári egység)
- Signori, Risposte verbali di oratori fiorentini, 1-2 (2 levéltári egység)
- Signori, Minutari, 7-13 (7 levéltári egység)
- Signori, Missive, II. Cancelleria, 1-15 (16 levéltári egység)
- Catasto 1446, vols. 646-685 (40 levéltári egység)
- Catasto 1458, vols. 785-833 (49 levéltári egység)
- Signori, Dieci di Balia, Otto di Pratica, Missive 1-4. (4 levéltári egység)
- Notarile antecosimiano 10870, 2308, 21448
- Arte dei medici e speziali 7
- Mercanzia 10875, 4330, 1250
- Arte dei rigattieri 9

248 levéltári egység összesen

Áttekintett mutatókönyvek

- Dieci di Balìa, Missive
- Otto di pratica, Missive
- Signori, Responsive

Áttekintett levéltári állagok

Római Állami Levéltár

Collegio dei notai capitolini,

15-17, 113, 114, 118, 119, 122-125, 128-131, 136, 138, 153-158, 174-176, 263, 269, 270, 414, 849, 470-472, 476, 478-484, 498, 499, 518, 519, 555, 569, 565, 578, 580, 616, 641- 643, 648, 702, 704-710, 712, 848, 849, 885, 894, 895, 920-922, 926, 928, 931, 938, 939, 952, 953, 966, 1081-1083, 1092, 1104-1110, 1113-1117, 1134, 1135, 1137, 1150, 1151, 1164, 1165, 1172, 1174, 1175, 1181, 1228-1233, 1237, 1239, 1292-1294, 1310, 1313-1315, 1319, 1417, 1443, 1479, 1490, 1574, 1575, 1629, 1638, 1639, 1640-1647, 1650-1653, 1655, 1661-1669, 1684, 1685, 1687, 1688, 1690, 1703, 1720, 1725-31, 1736, 1738, 1739, 1741, 1742, 1763-1765, 1774, 1805, 1809, 1896, 1905-1910, 1914

(a teljesség igénye nélkül, kb. 260 levéltári egység)

Trenta notai capitolini ed archivi notarili aggiunti, 1 (1 levéltári egység)

Miscellanea notarile, 1-3 (3 levéltári egység)

Áttekintett mutatókönyvek

- Collezione I dei catasti - Catasti comunali antichi
- Tribunale criminale del senatore di Roma
- Tribunale civile del senatore di Roma
- Computisteria generale della Camera apostolica
- Camerale III
- Camerale I
- Soldatesche e galere
- Conservatorio di S. Eufemia
- Confraternita di San Giovanni Decollato
- Confraternita di S. Caterina della Rota ai Funari
- Confraternita della Ss. Annunziata
- Ospedale di S. Rocco
- Ospedale di S. Maria della Consolazione
- Ospedale di S. Giacomo
- Ospedale della Ss.ma Trinità dei pellegrini e dei convalescenti
- Spada Veralli

- Sforza Cesarini
- Miscellanea famiglie
- Famiglie romane
- Cimeli
- Cenci Bolognetti
- Cartari Febei
- Del Drago
- Santacroce
- Miscellanea paesi stranieri

Áttekintett levéltári állagok

Archivio Storico Capitolino

Archivio generale urbano, sezione I, vols. 252-256, 125, 122, 069/1, 069/2, 066-068, 246.4, 247.7, 299.7-8, 157, 303.6, 892, 585, 591, 893, 344.4, 785. (24 levéltári egység)